

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Wilhelm Tovi

Infiltration – Till vilket pris?

En bedömning av infiltration ur ett rättssäkerhetsperspektiv

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Kandidatuppsats på juristprogrammet
15 högskolepoäng

Handledare: Marja-Liisa Öberg

HT 2021

Innehåll

Sammanfattning	1
Summary	2
Förord	3
Förkortningar	4
1 Inledning.....	5
1.1 Bakgrund	5
1.2 Syfte och frågeställning	6
1.3 Avgränsning.....	6
1.4 Metod och material	7
1.5 Forskningsläge	8
1.6 Disposition	8
2 Rättssäkerhet.....	9
2.1 Allmänt om rättssäkerhet.....	9
2.2 Definitioner	9
2.3 Den gemensamma nämnaren	11
3 Infiltration	12
3.1 Begreppsdefinition.....	12
3.2 Formella krav.....	13
3.3 Användningen av infiltration i Sverige.....	14
3.4 Avgränsning mot informatör	15
4 Gällande rätt.....	16
4.1 Allmänna principer för okonventionella spaningsmetoder.....	16
4.2 Polislagen	18
4.2.1 Andra paragrafen – PL	18
4.2.2 Åttonde paragrafen – PL.....	18
5 Problem och risker med infiltration.....	20
5.1 Tillåten eller otillåten provokation?.....	20
5.2 Gränsdragningsproblematiken	21
5.3 Polisiära lagöverträdelser.....	22
6 Analys och slutsats.....	24
6.1 Slutsats	26
7 Käll- och litteraturförteckning	28
8 Rättsfallsförteckning	30

Sammanfattning

Denna uppsats behandlar den okonventionella spaningsmetoden infiltration. Infiltration är en spaningsmetod som svensk polis har använt i sin brottsbekämpande verksamhet under lång tid utan något uttryckligt lagstöd. Syftet med uppsatsen är att utreda infiltration ur ett rättssäkerhetsperspektiv. Den rättsliga grunden för infiltration och de regler som ska beaktas vid dess användning ska utredas i ljuset av de krav som rättssäkerhetsbegreppet ställer på den rättsliga regleringen. Rättssäkerhet är ett tämligen svårdefinierat begrepp då någon allmänt accepterad definition inte finns. Det finns emellertid en gemensam nämnare i samtliga definitioner: förutsebarhetskravet. Rättsliga beslut ska ha stöd i lag och var och en ska kunna förutse hur en viss lag kan komma att tillämpas. För att det ska vara möjligt måste lagarna vara utformade på ett klart och adekvat sätt.

Även infiltration är ett begrepp som saknar en legaldefinition. Bara det får anses anmärkningsvärt då det begränsar möjligheten för en förutsebar rättstillämpning. Det som med säkerhet kan konstateras är att infiltration utgörs av informationsinhämtande verksamhet. En infiltratör är en polis eller en enskild medborgare under omedelbar ledning av polisen som tar sig in i en verksamhet i syfte att erhålla värdefull information. Förfarandet innefattar ett aktivt vilseledande som inte är alltför kortvarigt. Arbetsmetoden förknippas med flertalet allvarliga risker och problem. Som exempel kan nämnas att infiltratören utsätter sig själv för fara att avslöjas, riskerar att försätta sig i situationer där hen själv behöver begå brott eller göra sig skyldig till brottsprovokation och därmed kränka var och ens rätt till en rättvis rättegång.

Trots de risker och problem som metoden förknippas med saknas både uttryckligt lagstöd för dess användning och tydliga regelverk under förfarandets gång. I stället rättfärdigas metoden med allmänna bemyndiganden i Polislagen (1984:387) som lämnar utrymme för godtyckliga myndighetbedömningar. Vissa allmänna principer som ska beaktas vid användningen av infiltration har också tagits fram i förarbeten men dessa har aldrig inkorporerats i lag. Utan tydlig lagstiftning är det omöjligt att påstå att rättssäkerhetskravet är uppfyllt. Kompletterande lagstiftning är således nödvändig på området.

Summary

This essay concerns the unconventional reconnaissance method of infiltration. Infiltration is a reconnaissance method that Swedish police has used in its law enforcement activities during many years, even though no section in Swedish law explicitly justifies its use. The purpose of this essay is therefore to investigate the legal basis of infiltration and whether this legal basis is in compliance with the rule of law. The term "rule of law" lacks a legal definition. There is however one common denominator in all the attempts that has been made to define the term: the requirement of predictability. This requirement states that all legal decisions taken in a state requires a legal basis. Each and everyone should be able to foresee how a certain law may be implied. To achieve this, a law must be formulated in a clear and adequate manner.

Infiltration also lacks a legal definition. That alone is quite remarkable since it limits the possibility of an application of law that is conform with the requirement of predictability. That which can be ascertained is that infiltration consists of the retrieval of information. The infiltrator is either an officer of the law or an individual citizen under the immediate control of the police who infiltrates an establishment with the purpose of retrieving valuable information. The procedure must involve a certain level of deception that must be upheld during a timespan which is not too negligible. Furthermore, infiltration is associated with several tangible and serious risks. The infiltrator exposes himself to the danger of being exposed, risks putting himself in situations where he himself needs to commit criminal acts or makes himself guilty of unlawful entrapment and thereby risks violating art. 6 ECHR.

Despite the risks and problems associated with infiltration there is no explicit legal basis for its use, nor is there any clear frameworks which regulates the procedure itself. The method is instead justified by general empowerments in The Police Act (1984:387) which leave room for arbitrary decision making. Several general principles have been formulated in legislative history. However, they have never been incorporated in any law. It is impossible to claim that the current legislation of infiltration is in conformity with the rule of law. Additional legislation is most certainly necessary.

Förord

När den här uppsatsen lämnas in markerar det ett formellt slut på min tid vid Lunds universitet då jag ska fortsätta med min fördjupning på annan ort.

Jag vill passa på att rikta ett särskilt stort tack till mina föräldrar, Robert och Carina, som i tid och otid under mina tre första år på juristprogrammet har både stöttat och hjälpt mig när jag ifrågasatt mina framtidsplaner eller mött andra motgångar. Jag är för evigt tacksam för era uppmuntrande ord, er kärlek och er visdom.

Jag vill även tacka min handledare Marja-Liisa Öberg som har hjälpt mig att forma den här uppsatsen.

Stockholm, 2022-01-01

Wilhelm Tovi

Förkortningar

BrB	Brottsbalken (1962:700)
EKMR/ECHR	Europakonventionen
JK	Justitiekanslern
JO	Justitieombudsmannen
NJA	Nytt juridiskt arkiv
PL	Polislagen (1984:387)
Prop.	Proposition
RB	Rättegångsbalken (1942:740)
SOU	Statens offentliga utredningar
SPANARK	Arbetsgruppen angående spaning mot organiserad narkotikabrottslighet
SPANEK	Arbetsgruppen angående spaning mot ekonomisk brottslighet

1 Inledning

1.1 Bakgrund

År 2004 avslöjades Sveriges mest omtalade infiltrator, Peter Rätz. Under nio års tid infiltrerade han ökända gäng som Hells Angels och Bandidos å polisens vägnar. Idag lever han under skyddad identitet med en fortsatt hög hotbild. Så här låter det när han pratar med Aftonbladet i en intervju.

”Hade jag vetat att det skulle sluta så här hade jag aldrig gjort det. Inte för något i hela världen. Om jag ska vara helt ärlig så var jag nog väldigt blåögd. Ung och dum. För priset jag betalar är otroligt högt.”¹

Den okonventionella spaningsmetoden infiltration är en av de metoder som polisen har i sin arsenal vid bekämpning av brottslighet. Svensk polis har sedan slutet av 1980-talet använt sig av infiltrationsoperationer i sitt dagliga arbete för att förebygga och uppdaga brott.² Detta trots att det inte finns något uttryckligt lagstöd för att använda sig av metoden. Dess användning i den svenska polisens brottsbekämpande och brottsförebyggande verksamhet har länge varit okänd för allmänheten. Det var först i samband med avslöjandet av Peter Rätz som arbetsmetoden drogs fram i ljuset.³

Infiltration anses av många vara en mycket kontroversiell men samtidigt värdefull metod för informationshämtning och för att få en inblick i kriminella organisationer som inte annars hade varit möjlig.⁴ Självfallet är detta ovärderligt för polisens brottsbekämpande och brottsförebyggande verksamhet. Samtidigt finns det personer som ifrågasätter dess faktiska effektivitet. Anne Ramberg, tidigare generalsekreterare för Advokatsamfundet, har uttryckt sin skepsis gällande infiltrations- och informatörsverksamhet. Hon har ifrågasatt metodernas effektivitet i jämförelse med de korrelerade riskerna och poängterat behovet av lagstiftning.⁵

---

¹ Ida Gustafsson, ”Peter Rätz: ”Jag betalar ett högt pris””, Aftonbladet 6/3 2013, <https://www.aftonbladet.se/nyheter/a/9moL9g/peter-ratz-jag-betalar-ett-hogt-pris> (hämtad 2021-11-09)

² SOU 2010:103, s. 88

³ P3-dokumentär: Peter Rätz – MC-infiltratören

⁴ SOU 2010:103, s. 107

⁵ Tom Knutsson, ”Informatörers och infiltratorers arbete väcker svåra frågor”, Advokaten 2016, <https://www.advokaten.se/Tidningsnummer/2016/nr-8-2016-argang-82/informatorerers-och-infiltratorers-arbete-vacker-svara-fragor/> (hämtad 2021-11-09)

Det kan tyckas märkligt att det egentligen inte finns någon lagstiftning överhuvudtaget på området med tanke på de påtagliga risker som verksamheten förknippas med och de komplexa frågeställningarna som uppstår. Det finns inget som tyder på att polisen planerar att upphöra med infiltrationsverksamhet som ett led i brottsbekämpningen. Av den anledningen är det både relevant och nödvändigt att belysa metoden.

1.2 Syfte och frågeställning

Syftet med uppsatsen är att utreda den okonventionella spaningsmetoden infiltration och dess reglering i Sverige i relation till kravet på rättssäkerhet i en rättsstat. Uppsatsen ämnar klargöra vad som ska förstås med begreppet rättssäkerhet, innebörden av infiltration, den rättsliga grunden för dess användning, de problem och risker som förknippas med metoden samt huruvida infiltration som metod i Sverige är förenlig med rättssäkerhet. Ett ställningstagande i frågan om kompletterande lagstiftning på området är nödvändig eller inte kommer även att göras.

För att uppnå ovanstående syfte kommer uppsatsens övergripande frågeställning att vara:

- Uppfyller den rättsliga regleringen av infiltration kravet på rättssäkerhet i en rättsstat?

För att kunna besvara den övergripande frågeställning kommer även en rad delfrågor att besvaras:

- Vad betyder rättssäkerhet?
- Vad är infiltration?
- Vilken är den rättsliga grunden för användningen av infiltration och vilka regler har polisen att beakta vid dess användning?
- Vilka risker och problem är förknippade med infiltration?

1.3 Avgränsning

Okonventionella spaningsmetoder är ett spännande men också ett mycket omfattande område. I en rättsvetenskaplig uppsats måste man som författare avgränsa sitt arbete. Till följd av platsbrist har jag valt att koncentrera mig på den okonventionella spaningsmetoden infiltration. Övriga okonventionella spaningsmetoder kommer inte att lyftas fram. Infiltrationsmetoden ska belysas i ett rättssäkerhetsperspektiv. Fokus ligger på den bristande regleringen av infiltration och de faror som är förknippade med sådana brister. Någon utländsk utblick kommer inte att göras och inte heller kommer uppsatsen att utreda infiltratörers rättsliga ställning. Informatörsverksamhet kommer endast att beröras då det är av

betydelse för att utreda infiltration. Någon djupdykning i denna verksamhet kommer således inte att göras. Vidare kommer uppsatsen inte heller att gå in på det rättsliga skydd som infiltratörer kan få, exempelvis kvalificerade skyddsidentiteter. Sist ska det poängteras att uppsatsen inte kommer behandla det integritetsintrång som infiltration kan innebära.

1.4 Metod och material

Vid författandet av denna uppsats har den rättsdogmatiska metoden använts för att besvara uppsatsens frågeställningar. Den rättsdogmatiska metoden är en metod för tolkning och systematisering av gällande rätt med utgångspunkt i de allmänt accepterade rättskällorna. Svaren söks således i lagstiftning, förarbeten, praxis och doktrin.⁶ Då uppsatsens huvudsakliga syfte är att utreda hur den rättsliga grunden för användningen av infiltration förhåller sig till rättssäkerhet passar den rättsdogmatiska metoden bäst.

Materialet har som sagt sökts i de allmänt accepterade rättskällorna. För att definiera rättssäkerhetsbegreppet, som genomsyrar hela uppsatsen, har tolkningar sökts i juridisk litteratur. I denna del har litteratur från bland annat Aleksander Peczenik och Nils Jareborg samt en juridisk tidskrift av Åke Frändberg varit avgörande. Förarbeten har varit viktiga för uppsatsen. Som exempel kan nämnas att polismetoderutredningen om särskilda spaningsmetoder⁷ som på ett ingående sätt redogör för infiltration, dess användning och korrelerande risker varit central. Även de två äldre rapporterna från SPANARK- respektive SPANEK-gruppen har varit viktiga, främst i uppsatsens tredje avsnitt. Relevanta rättsfall från Högsta domstolen lyfts fram för att redogöra för de risker och problem som är förknippade med infiltration och det lagstiftningsvakuum som råder på området.

Två digitala nyhetsartiklar har använts för att ge viss verklighetsförankring till uppsatsen och väcka läsarens intresse. Dessa utgör emellertid inte någon grund för vare sig analys eller slutsats. Läsaren bör även uppmärksammas på att många av de källor och mycket av den litteratur som berör infiltration är av äldre slag vilket förstås utgör en begränsning för denna uppsats ur ett strikt källkritiskt hänseende.

---

⁶ Jan Kleinman, "Rättsdogmatisk metod", i *Juridisk Metodlära*, Korling, Fredric & Mauro Zamboni (red), 2 uppl. (Lund: Studentlitteratur, 2018), s. 21

⁷ SOU 2010:103

1.5 Forskningsläge

Infiltration är ett tämligen oberört område i den juridiska doktrinen och i rättspraxis. Forskningen på området är begränsad vilket möjligtvis kan förklaras med det hemlighetsmakeri som utmärker området. Många av de dokument som belyser metodens användning i Sverige är belagda med sekretess. Den litteratur och de källor som finns tillgängliga på området är relativt föråldrade. Metoden är även mer eller mindre oreglerad i lag vilket gör att den lagstiftning som finns att tillgå på området är mycket begränsad. Med detta sagt finns det viss juridisk doktrin att tillgå, om än äldre sådan. Infiltration har även berörts i viss utsträckning i förarbeten, av JO samt i rättspraxis då exempelvis brottsprovokation har behandlats. Att mycket av uppsatsens innehåll bygger på äldre källor och litteratur är således inte något aktivt val av mig som författare utan en följd effekt av att infiltration sällan behandlas.

1.6 Disposition

I uppsatsen andra och inledande kapitel ligger fokus på att definiera begreppet rättssäkerhet. Olika definitioner lyfts fram och kapitlet avslutas med att belysa den gemensamma nämnaren i de definitioner som redogörs för, förutsebarhetskravet. I det tredje kapitlet följer en redogörelse av den okonventionella spaningsmetoden infiltration. Kapitlet ämnar ge läsaren en tydlig definition av infiltration och dess användning i Sverige samt avgränsa metoden mot informatörsverksamhet. I det fjärde kapitlet presenteras först de allmänna principer som gäller för samtliga okonventionella spaningsmetoder. Efter detta belyser kapitlet den lagstiftning som gäller för polisens arbete i allmänhet, där inräknat infiltration. Uppsatsens femte kapitel belyser de risker och problem som är förknippade med infiltration. Rättspraxis från Högsta domstolen har en central betydelse i detta kapitel. Uppsatsens sjätte och avslutande kapitel utgörs av en analys och slutsats. I analysen görs en sammanställning av den information som redogjorts för och samtliga delfrågeställningar besvaras. Detta mynnar ut i två ställningstaganden; huruvida infiltration som arbetsmetod är förenlig med rättssäkerhet samt om ytterligare lagstiftning är nödvändigt på området.

2 Rättssäkerhet

2.1 Allmänt om rättssäkerhet

Begreppet rättssäkerhet kom till under den senare hälften av 1700-talet som en reaktion på de ekonomiska, sociala och politiska orättvisorna i samhället. Det fanns ett tydligt behov av att skydda den enskilde mot staten och att tillförsäkra samhällets medborgare vissa rättigheter.⁸ På Åklagarmyndighetens hemsida framgår det att någon entydig definition av begreppet rättssäkerhet inte existerar.⁹

2.2 Definitioner

Aleksander Peczenik¹⁰ är en av de personer som på ett ingående sätt beskrivit vad rättssäkerhet innebär. Enligt honom finns det ett nära samband mellan *rättssäkerhet* och *rättsstat*. Rättssäkerhet är en förutsättning i en stat för att denna ska betraktas som en rättsstat. Individen i en rättsstat ska skyddas inte bara mot laglöst handlande från andra samhällsdeltagare utan även från staten. Detta uppnås genom att all maktutövning underkastas rättsregler och att maktutövningen därmed uppvisar en hög grad av förutsebarhet. Detta betecknar Peczenik som att rättsstaten uppvisar *formell rättssäkerhet*.¹¹ Vidare menar Peczenik på att det finns vissa faktorer som främjar förutsebarheten och därmed rättssäkerheten i en stat. Förutsebarheten och därmed rättssäkerheten är högre när rättsreglerna är exakta och när statliga beslut bestäms av dessa.¹²

Det är även viktigt i sammanhanget att tillägga att Peczenik inte anser det vara tillräckligt med formell rättssäkerhet, utan det krävs något ytterligare. Även om det väsentliga innehållet i rättssäkerhetsbegreppet utgörs av förutsebarhet så måste denna förutsebarhet vägas mot andra etiska värden i rättstillämpningen och myndighetsutövningen. Detta kallas för materiell rättssäkerhet och den kan delas upp i fem delar. Det krävs att:

---

⁸ SOU 1984:15, s. 129

⁹ <https://www.aklagare.se/ordlista/r/rattssakerhet/>

¹⁰ Professor i allmän rättslära vid Lunds universitet

¹¹ Aleksander Peczenik, *Vad är rätt? Om demokrati, rättssäkerhet, etik och juridisk argumentation*, (Stockholm: Norstedts Juridik, 1995), s. 51

¹² Peczenik (1995), s. 51–52

1. beslut
2. som innebär rättskipning eller myndighetsutövning är
3. i hög grad förutsägbara
4. på grund av rättsnormerna och samtidigt
5. i hög grad etiskt godtagbara.¹³

En annan person som tagit sig an att definiera begreppet rättssäkerhet är Åke Frändberg. Hans definition av begreppet förknippar rättssäkerhet med förutsebarhet. Det är kränkande för individer att utsättas för överhetens godtycke med avseende på rätten och för att undvika detta krävs att samhället kan ge såväl tydliga som klara och pålitliga svar på frågor av rättslig karaktär. Ett rättssamhälle som i hög grad kan ge tydliga, klara och pålitliga svar på rättsliga frågor, uppvisar också en hög grad av rättssäkerhet. Vidare måste tre villkor vara uppfyllda för att rättssäkerhet överhuvudtaget ska råda. För det första ska det finnas klara och adekvata regler. För det andra ska dessa regler vara lättillgängliga. För det tredje ska samhällets medborgare kunna lita på innehållet i reglerna och att dessa tillämpas korrekt.¹⁴

Nils Jareborg motsätter sig en indelning av rättssäkerhet i en formell och en materiell sådan. Han menar att det är svårt att se vad som står att vinna med att låta det utgöra ett rättssäkerhetskriterium att rättsregler eller rättsliga beslut är etiskt godtagbara.¹⁵ Om man definierar rättssäkerhet som "förutsebarhet" hos rättsliga beslut, blir vad som kan utgöra rättssäkerhetsgarantier tydligt. Använder man i stället Peczeniks definition blir detta otydligt av två skäl; dels då vad som är etiskt godtagbar är subjektivt, dels därför att det kan uppstå friktion mellan det som främjar förutsebarheten och det som på annan grund är moraliskt önskvärt.¹⁶ Enligt Jareborg innebär rättssäkerhet ett rättsskydd mot statens maktutövning. Detta skydd innebär att rättsliga beslut ska vara förutsebara. Förutsebarheten ökar när rättsliga beslut har stöd i lag, dvs. legalitet. Det sistnämnda är således ett mycket viktigt rättssäkerhetskrav.¹⁷

---

¹³ Peczenik (1995), s. 91–94

¹⁴ Åke Frändberg, "Om rättssäkerhet", Juridisk Tidskrift Nr 2, (2000/01), s. 274

¹⁵ Nils Jareborg, *Prolog till straffrätten*, (Uppsala: Iustus, 2011), s. 115

¹⁶ Ibid, s. 115 f.

¹⁷ Ibid, s. 113 f.

Sist ska även den definition som ges på rättssäkerhetsbegreppet inom straffrätten i propositionen om riktlinjer för det framtida arbetet mot ekonomisk brottslighet m.m.¹⁸ uppmärksammas. I prop. lyfts två viktiga egenskaper fram som utmärker en rättssäker stat. Dels ska medborgarna behandlas lika inför lagen, dels ska det vara möjligt att kunna förutse hur en viss lag kan komma att tillämpas.¹⁹ Begreppet kan även delas in i formell och materiell rättssäkerhet. Formell rättssäkerhet innebär förutsebarhet medan materiell rättssäkerhet innebär möjligheten att nå ett rättvist resultat i det enskilda fallet. I en stat där regler är generellt utformade och lämnar utrymme för myndigheters skönsmässiga bedömningar i enskilda fall minskar förutsebarheten och därmed rättssäkerheten.²⁰

2.3 Den gemensamma nämnaren

Som ovanstående redogörelse har påvisat är rättssäkerhet inte ett begrepp som på något oproblematiskt sätt kan definieras. Huruvida rättssäkerhetsbegreppet ska delas upp i formell och materiell rättssäkerhet råder det olika uppfattningar om. Det som är gemensamt för samtliga definitioner är att rättssäkerhetsbegreppet består i ett förutsebarhetskrav.²¹ Individerna ska skyddas mot statens godtyckliga maktutövning. Detta uppnås när rättsliga beslut har stöd i lag och när enskilda har möjlighet att förutse hur en viss lag kan komma att tillämpas.²² Reglerna måste vara utformade på ett klart, exakt och adekvat sätt. Generellt utformade rättsregler lämnar utrymme för skönsmässiga bedömningar i enskilda fall vilket minskar förutsebarheten i rättsliga beslut och därmed även rättssäkerheten.²³

---

¹⁸ Prop. 1984/85:32

¹⁹ Ibid, s. 36

²⁰ Ibid, s. 36

²¹ Peczenik (1995) s. 51, Frändberg (2000/01) s. 274 & Jareborg (2011) s. 115.

²² Jareborg (2011), s. 113 f.

²³ Prop. 1984/85:32 s. 36

3 Infiltration

3.1 Begreppsdefinition

Infiltration utgör en s.k. okonventionell spaningsmetod, ett begrepp som myntades i slutet på 1970-talet av Rikspolisstyrelsens SPANARK-grupp. Exempel på andra metoder som anses tillhöra de okonventionella spaningsmetoderna är provokation, hemlig avlyssning, desinformation och kontrollerade leveranser.²⁴ Infiltrationsbegreppet har tilldelats olika definitioner i olika sammanhang och någon legaldefinition existerar inte. Det som emellertid kan konstateras är att infiltrationsoperationer syftar till att inhämta information.²⁵

SPANEK-gruppen har i en rapport definierat infiltration som att antingen genom att uppta tjänst hos någon eller på annat sätt komma in i dennes verksamhet i syfte att erhålla värdefull information för att avslöja brott. Detta förfarande ska vidtas antingen av en polis eller med hjälp av en bulvan under omedelbar ledning av polisen. Syftet kan antingen vara att komma verksamheten eller personer med anknytning till verksamheten inpå livet eller att vinna personers tillit och få tillgång till känsliga uppgifter.²⁶ På ett rent begreppsmässigt plan förutsätter infiltration att en person "tar sig in" i en verksamhet. Det är genom denna penetration som personen ska få tillgång till informationen.²⁷

En annan definition som framställts är den av SPANARK-gruppen. Av denna definieras infiltration som att polisen i hemlighet tar sig in i en organisation för att anskaffa information i syfte att upptäcka brott. Rapporten gör skillnad på *direkta* och *indirekta* förfaranden. Med ett direkt förfarande, även kallat polisiär infiltration, förstås att poliser i hemlighet deltar i organisationens verksamhet eller upptar anställning i en verksamhet med omedelbar anknytning till organisationens verksamhet.²⁸ Exempel på sådan verksamhet med omedelbar anknytning till den illegala verksamheten kan vara ekonomisk eller juridisk

---

²⁴ Ingrid Helmius, *Polisens rättsliga befogenheter vid spaning*, (Uppsala: lustus, 2000), s. 23

²⁵ SOU 2010:103 s. 100

²⁶ Arbetsgruppen angående spaning mot ekonomisk brottslighet (SPANEK), "*Några synpunkter på spaningsmetoder*", (1979), s. 132

²⁷ Petter Asp, *Straffansvar vid brottsprovokation*, (Stockholm: Norstedts Juridik, 2001), s. 30–31

²⁸ Arbetsgruppen angående spaning mot organiserad narkotikabrottslighet (SPANARK), "*Narkotikaspaning och underrättelseförfaranden*", (1980), s. 51

konsultverksamhet.²⁹ Med ett indirekt förfarande, även kallat civil infiltration, förstås att en enskild person, vars uppdrag är okänt för organisationen som infiltreras, efter polisens anvisningar och under polisens omedelbara ledning, infiltrerar en viss organisation. Dessa civila infiltratörer kan exempelvis vara tidigare brottslingar som polisen nu lyckats "vända", aktiva gängmedlemmar eller vanliga enskilda personer.³⁰ Infiltration kan ta sig uttryck på flera sätt. Exempelvis kan infiltration bestå i att infiltratören samlar information genom att använda sig av ögon och öron. Ett annat exempel på infiltration är att en infiltratör försöker bygga upp ett förtroende mellan sig själv och personerna som infiltreras eller deras närstående för att kunna påverka dem att handla på ett visst sätt. Avslutningsvis kan infiltration även bestå i att en infiltratör möjliggör eller underlättar för polisen att ta sig in i visst utrymme, hitta bevisning eller gripa personer.³¹

3.2 Formella krav

I slutbetänkandet av polismetodutredning³² uppställs en rad formella förutsättningar som ska vara uppfyllda för att det ska röra sig om infiltrationsverksamhet. Först och främst måste det vara fråga om en dold undersökningsmetod. Öppna undersökningsmetoder faller således utanför infiltrationsbegreppet, oavsett om metoden är vilseledande eller inte. Som exempel kan nämnas att en utredare i ett förhör lämnar för den misstänkte vilseledande uppgifter.³³ Utöver detta förutsätts det även att det rör sig om en vilseledande interaktion. Informationshämtning som innefattar en interaktion men inte något vilseledande moment utgör inte en infiltrationsoperation. Som exempel kan nämnas en informatör som samlar information utan att stå under direkt kontroll av polisen. På samma sätt är det inte fråga om en infiltrationsoperation om förfarandet innefattar ett vilseledande moment men inte någon interaktion, exempelvis hemlig kameraövervakning.³⁴ Vilseledandet måste också ha skett genom aktivt handlande. Att förhålla sig passiv är inte tillräckligt. Som exempel kan nämnas att en polis, utan att frivilligt uppge sin identitet, samtalar med personer som är intressanta

---

²⁹ SPANEK-rapport, s. 132

³⁰ SPANARK-rapport, s. 51

³¹ Ibid, s.51–52

³² SOU 2010:103 Särskilda spaningsmetoder

³³ Ibid, s. 100

³⁴ Ibid, s. 100-101

för polisen.³⁵ Avslutningsvis måste även operationen ha en viss tidsmässig varaktighet.

Kortvariga förlopp är inte att klassa som infiltrationsoperationer.³⁶

3.3 Användningen av infiltration i Sverige

Svensk polis började använda sig av, och intressera sig för, infiltration som metod i större utsträckning i slutet av 1980-talet till följd av den grova och gränsöverskridande narkotikabrottsligheten. Genom infiltration får polisen tillgång till information om brott och brottsliga grupperingar som inte annars hade varit möjlig att erhålla.

Infiltrationsoperationerna är sällan särskilt långvariga då sådana förlopp hämmar effektiviteten.³⁷ Metoden används primärt för att uppdaga och motverka grova brott.

Exempelvis grov narkotikabrottslighet, grova rån, grova stölder och människorov. Det blir sällan aktuellt att använda sig av infiltration för mindre allvarlig brottslighet till följd av

behovs- och proportionalitetsprincipen i PL som redovisas för nedan.³⁸ Samtliga

infiltrationsoperationer ska föregås av noggrann planering och bedrivs av särskilt inrättade spaningsorganisationer.³⁹ Polismyndigheten låter idag utvalda poliser genomgå särskild

träning i spaningsmetoden. Användningen av dessa specialutbildade infiltratörer sker sedan i samarbete med Rikskriminalpolisen. Infiltrationen sker utifrån en operationsplan som tas

fram av en utsedd koordinator. Operationsplanen ska innehålla en bakgrund, hotbild och budget. När denna godkänns av någon i chefsbefattning med befogenhet att fatta beslut i

ärendet kan operationen inledas.⁴⁰ Utöver särskilt utbildade poliser använder sig polisen av privatpersoner som infiltratörer. I vilken utsträckning det sker är emellertid inte känt. Till

skillnad från polisiära infiltratörer genomgår civila infiltratörer inte någon särskild träning.

Riktlinjerna för användning av civila infiltratörer säger dock att sådant samarbete erfordrar stor försiktighet. Det bör enbart ske i undantagsfall och om en polis inte hade kunnat

användas i stället med lika stor framgång.⁴¹ Det är även viktigt att tillägga att både JO och JK

---

³⁵ Ibid, s. 101

³⁶ Ibid, s. 101

³⁷ SOU 2010:103 s. 104

³⁸ Ibid, s. 114

³⁹ Ibid, s. 105

⁴⁰ Ibid, s. 88

⁴¹ Ibid, s. 228

har uttryckt att det under inga omständigheter är tillåtet för polisen att ha ett organiserat samarbete med enskilda i syfte att provocera fram brott.⁴²

3.4 Avgränsning mot informatör

I sammanhanget är det viktigt att skilja på de snarlika begreppen infiltratör och informatör. Informatörer är personer som själva tillhör den undre världen. Informatörens uppgift är att förse polismyndigheten med information i utbyte mot viss ersättning.⁴³ Verksamheten är således mycket snarlik infiltration. Det som särskiljer kommunikationen mellan en informatör och en brottsbekämpande myndighet från den som en infiltratör har med en brottsbekämpande myndighet är att den förstnämnda kommunikationen ska domineras av att polisen förhåller sig passiv i informationshämtningen. Polisen får inte påverka eller leda informatören i sin verksamhet.⁴⁴ Så fort polisen intar en aktiv roll i informationsinhämtningen och styr eller dirigerar informatören övergår denna till en infiltratör.⁴⁵

---

⁴² JO 2008/09 s. 140 & JK 1982 s. 156

⁴³ Asp (2001), s. 31

⁴⁴ Byron Thörnström Demetriou, *"Infiltratörer och informatörer – rättssäkerhetens marodörer?"*, examensarbete, (Lund: Lunds universitet, 2012), s. 18

⁴⁵ Spanark-rapporten, s. 48

4 Gällande rätt

Användningen av infiltration som polisiär metod är inte särskilt reglerat i lag.⁴⁶ I stället styrs all informationsinhämtande verksamhet som bedrivs av svensk polis av vissa allmänt hållna bestämmelser i Polislagen (1984:387). Detta kompletteras av vissa allmänt hållna principer som ska genomsyra polisens arbete med okonventionella spaningsmetoder. Lagstiftaren har valt att avstå från att reglera sådan verksamhet i detalj, trots att reglering anses nödvändig.⁴⁷

4.1 Allmänna principer för okonventionella spaningsmetoder

I propositionen till PL lades ett antal allmänna principer fram som ska tillämpas vid användning av samtliga okonventionella spaningsmetoder. Principerna lades fram i propositionen men aldrig i lagen:

1. Polisen bör aldrig få begå en kriminaliserad handling för att kunna efterforska eller avslöja brott⁴⁸

Även om principen kan tyckas låta självklar är det viktigt att poängtera detta. I vissa delar av världen finns det lagar som stadgar att polisen får begå vissa enklare, men ändå kriminaliserade handlingar om handlingen står i rimlig proportion till vikten av att avslöja ett visst brott. Något sådant handlingsutrymme ska emellertid inte vara tillåtet i Sverige. Det bör dock lyftas fram att undantag till ovanstående princip får göras i enlighet med bestämmelsen om nödvärn i 24 kap. 1§ BrB samt enligt vissa särskilda föreskrifter i exempelvis PL.⁴⁹

2. Polisen bör aldrig få provocera eller eljest förmå någon att inleda brottslig aktivitet.⁵⁰ Denna princip tar sikte på att en polisman aldrig, genom provokation, får förmå någon annan att begå en handling hen, utan polismannens provokation, inte hade begått. Beredningen poängterar dock att det i vissa fall kan vara tillåtet att en polis förmår någon som redan har påbörjat utförandet av ett brott att röja sig eller på annat sätt provocerar fram bevisning.⁵¹

---

⁴⁶ JO Dnr. 1772–2007, s. 6

⁴⁷ SOU 2010:103 s. 112

⁴⁸ Prop. 1983/84:111 s. 46 & Johan Munck & Nils-Olof Berggren, *Polislagen: en kommentar*, 14 uppl. (Stockholm: Norstedts Juridik, 2021) s. 67

⁴⁹ Prop. 1983/84:111 s. 46 f.

⁵⁰ Ibid, s. 47

⁵¹ Bevisprovokation

Det kan även vara tillåtet att vidta särskilda åtgärder för att säkerställa att ett i förväg planerat brott genomförs på ett särskilt sätt och vid en särskild tidpunkt för att kunna säkra bevisning. Utgångspunkten är att polisen endast får påverka gärningsmannen avseende tid och plats för brottet, inte den brottsliga viljan.⁵² Samtliga av de nu nämnda undantagen måste emellertid vara försvarliga med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet.⁵³

3. Polisen bör aldrig av spaningsskäl få underlåta att vidta föreskrivna åtgärder mot brott eller en för brott misstänkt person.⁵⁴

Denna tredje och sista princip slår fast att en polisman ska anmäla brott som kommer till hans kännedom till sin överordnad så snart som det är möjligt. Detta gäller med undantag för 9§ andra stycket PL som stadgar att en polisman får lämna rapporteftergift⁵⁵ om brottet med hänsyn till omständigheterna i det särskilda fallet är obetydligt och det är *uppenbart* att påföljden för brottet inte skulle bli annan än böter. Vidare ska en förundersökning inledas så fort det finns anledning att anta att ett brott har begåtts. Denna princip får aldrig åsidosättas, inte ens om ett åsidosättande kan resultera i att mycket grova brott uppdragas eller förhindras. Det är dock viktigt att särskilja otillåten underlåtenhet att vidta föreskrivna åtgärder mot brott eller en för brott misstänkt situation från tillåten bevisprovokation. Ett skolboksexempel på en situation som inte faller under förbudet i den ovanstående principen är *kontrollerade leveranser*.⁵⁶ Med kontrollerad leverans förstås att brottsbekämpande myndigheter vid misstanke om exempelvis en transport av narkotika underlåter att ingripa. I stället bevakas transporten på dess fortsatta väg för att kunna identifiera och gripa samtliga individer som har samband med transporten.⁵⁷

I prop. betonas dock att ovanstående principer, om än vägledande, inte är tillräckliga för att fatta något beslut kring huruvida en okonventionell spaningsmetod är tillåten i det enskilda fallet. En allmän bedömning av om metoden är försvarlig med hänsyn till åtgärdens syfte och övriga omständigheter måste alltid göras. En avvägning måste göras mellan det intrång som

---

⁵² RättsPM 2007:04, s. 6–7

⁵³ Prop. 1983/84:111, s. 47

⁵⁴ Ibid, s. 47

⁵⁵ Polisens beslut att inte rapportera ett brott

⁵⁶ Prop. 1983/84:111, s. 47

⁵⁷ SOU 2003:74, s. 15 f.

metoden medför eller förväntas medföra och brottets grovhet samt de fördelar som metoden medför ur bevishänseende. Vidare uppställs ytterligare formella krav; beslut om att vidta en okonventionell spaningsmetod ska alltid fattas av åklagare eller av en polisman i chefsbefattning och stränga dokumentationskrav ska upprätthållas genom hela förfarandet.⁵⁸

4.2 Polislagen

4.2.1 Andra paragrafen – PL

Infiltrationsverksamhet har inte reglerats särskilt i lag utan anses omfattas av polisens allmänna spaningsbefogenheter i 2 § Polislagen (1984:387).⁵⁹ Enligt 2 § p 3 ska polisen utreda och beivra brott som lyder under allmänt åtal. Detta kallas för polisens brottsutredande uppgift. I polislagens lydelse från 1984 framgick det av 2 § p 3 att det hör till polisens arbete att bedriva spaning och utredning i fråga om brott som lyder under allmänt åtal. PL reformerades 2015 och spaningsbegreppet plockades då ut ur lagen. Det anges emellertid i förarbetena att tanken inte var att utesluta spaning som en tänkbar metod för att utreda och beivra brott.⁶⁰ Det är således fortsatt denna bestämmelse som anses berättiga polisen att i sitt arbete bedriva spaningsverksamhet, såväl konventionell som okonventionell sådan, när det är nödvändigt, trots att det inte uttryckligen framgår av paragrafens lydelse.⁶¹

4.2.2 Åttonde paragrafen – PL

Av 8 § första stycket PL framgår det att en polisman ska, i verkställande av en tjänsteuppgift, ingripa på ett sätt som är försvarligt med hänsyn till åtgärdens syfte och övriga omständigheter. Enligt svensk rätt behöver polisen inte alltid ha något uttryckligt lagstöd för alla de åtgärder som de vidtar för att uppfylla sina arbetsuppgifter. 8 § PL kan ses som ett allmänt bemyndigande för polisen att vidta de åtgärder och tillgripa de metoder som krävs för att uppfylla sina arbetsuppgifter under förutsättning att denna åtgärd eller metod anses försvarlig, inte begränsar en grundlagsskyddad rättighet eller står i strid med annan lag eller

---

⁵⁸ Prop. 1983/84:111 s. 47

⁵⁹ Ibid, s. 112

⁶⁰ Prop. 2013:14:110 s. 557

⁶¹ Munck & Berggren (2021), s. 41

förordning.⁶² Användandet av infiltrationsoperationer kan således rättfärdigas med stöd av det allmänna bemyndigandet som paragrafen ger uttryck för. Av 8 § andra stycket kan man emellertid utläsa att det allmänna bemyndigandet i första stycket inte gäller åtgärder som begränsar någon av de grundläggande fri- och rättigheterna i 2 kap. RF. Åtgärder som innebär sådana begränsningar erfordrar ett uttryckligt stöd i lag.

Paragrafen, som är placerad under rubriken "Allmänna principer för polisingripanden", ger uttryck för tre allmänna principer som ska genomsyra allt polisiärt arbete. I första stycket uttrycks *behovs- och proportionalitetsprincipen*. Proportionalitetsprincipen innebär i detta sammanhang att en åtgärd som en polisman vidtar i sitt arbete inte får stå i missförhållande till åtgärdens syfte eller det som står att vinna med den.⁶³ Här ska en avvägning göras mellan och ena sidan den skada och det intrång som åtgärden medför, och andra sidan brottets art och vad som står att vinna med åtgärden ur bevishänseende.⁶⁴ Behovsprincipen konstaterar att en polisman endast får ingripa om det är nödvändigt för att hen ska kunna fullgöra sina arbetsuppgifter.⁶⁵ Av denna princip anses det också följa att polisen alltid ska välja den åtgärd som innebär minsta möjliga intrång i individens rätt och frihet.⁶⁶ I paragrafens andra stycke kommer *legalitetsprincipen* till uttryck. Principen innebär att åtgärder som till sin natur innebär en begränsning av någon av de grundläggande fri- och rättigheterna i 2 kap. RF erfordrar, för att vara tillåtna, en särskild föreskrift i polislagen eller annan lag.⁶⁷ Principerna ska beaktas såväl vid val av spaningsmetod som under spaningsförfarandet. Infiltration får således endast väljas som spaningsmetod efter att ovanstående principer har beaktats.⁶⁸

---

⁶² SOU 2010:103 s. 112 och Munck & Berggren (2021), s. 59

⁶³ Prop. 1983/84:111 s. 77 ff

⁶⁴ Helmius (2000), s. 74 ff

⁶⁵ Prop. 1983/84:111 s. 77 ff

⁶⁶ Helmius (2000), s. 90

⁶⁷ Prop. 1983/84:111 s. 77

⁶⁸ Helmius (2000), s. 89

5 Problem och risker med infiltration

5.1 Tillåten eller otillåten provokation?

En problematisk aspekt med infiltrationsoperationer är den svåra gränsdragningen mellan tillåten respektive otillåten provokation. Provokation kan definieras som att polisen lockar eller utmanar en person att begå en handling som kan vara belastande för hen eller någon i dennes närhet. Endast ett neutralt svar på gärningsmannens egna initiativ utgör inte provokation. Brottsprovokation, som utgörs av att provokatören väcker en brottslig vilja hos "offret" och således förmår hen att begå en brottslig handling som hen annars inte hade begått är aldrig tillåtet.⁶⁹ Detta konstaterades i NJA 2007 s. 1037 då HD anförde att den enskildes rätt till en rättvis rättegång som stadgas i art.6 EKMR får anses oåterkalleligen undergrävd då polisen förmår någon att begå en brottslig gärning som hen annars inte hade begått. Bevisprovokationer, som syftar till att anskaffa bevisning för ett redan genomfört brott är tillåtna under förutsättning att det är försvarligt i det enskilda fallet.⁷⁰

Gränsdragningen blir knappast tydligare av att samma åtgärd kan vara både bevis- och brottsprovocerande.⁷¹ Detta kan exempelvis ske om man till följd av en brottsprovocerande åtgärd erhåller bevis för ett tidigare begånget brott.⁷² Problematiken med provokationer i infiltrationsoperationer har uppmärksamrats i två resningsärenden, NJA 2009 s. 475 I och NJA 2009 s. 475 II. I NJA 2009 s. 475 I dömdes D.D. i hovrätten för grovt vapenbrott mot sitt nekande. Resning beviljades i målet då det enligt HD fanns en påtaglig risk för att den åtalades rätt till en rättvis rättegång enligt art. 6 EKMR hade blivit oåterkalleligen undergrävd. D.D. anförde att han utsatts för brottsprovokation. HD finner det styrkt i målet att polisen har använt sig av en brottsprovocerande åtgärd. En infiltratör hade använts för att agera säljare av både kulsprutepistolen och den tillhörande ammunitionen och det var följaktligen denna person som överlämnade vapnet till D.D. Den lägenhet som hade använts för vapenaffären mellan D.D. och infiltratören stod under polisens kontroll. Vidare har det framkommit att vapnet i ett tidigare skede, högst sannolikt, har innehafts av polis under en provskjutning i Vaxholm år 2002. Utredningen i målet bidrar inte till någon klarhet i varför

---

⁶⁹ SOU 2003:74 s. 113

⁷⁰ Ibid, s. 113 ff.

⁷¹ Ibid, s. 115

⁷² Ibid, s. 114

provokationen skett eller vad som stod att vinna med åtgärden. I NJA 2009 s. 475 II begärde A.H. resning efter att ha dömts för grovt narkotikabrott till fängelse i nio år i Hovrätten. A.H. anförde att det aktuella brottet var en direkt följd av polisprovokation då en infiltratör uppträdde som köpare av narkotikapartiet. HD finner det styrkt att en infiltratör har använts i det aktuella fallet och att denna har uppträtt som köpare av narkotikapartiet och anför att det är "ytterst anmärkningsvärt" att detta har kommit till varken A.H:s försvarare, åklagaren eller domstolens kännedom. Däremot anser HD i detta fall att det fanns konkreta misstankar mot A.H. redan innan de provokativa åtgärderna företogs och att A.H. inte lyckats styrka att infiltratören tog kontakt med honom, och inte tvärtom. Detta i förening med andra omständigheter är tillräckligt för att dra slutsatsen att A.H. skulle begått brottet även om inte infiltratören uppträdde som köpare. Begäran om resning avslogs.

Trots att resning endast beviljades i ett av ovanstående fall visar båda rättsfallen på att det knappast står klart vad som utgör en tillåten respektive otillåten provokation och var denna gräns går i arbetet med infiltratörer. Det lagstiftningsvakuum som råder riskerar att resultera i kränkningar av art. 6 EKMR.

5.2 Gränsdragningsproblematiken

Ytterligare ett problem som följer av den bristande lagregleringen är den gränsdragningsproblematik som uppstår mellan informatörs- respektive infiltratörsverksamhet. Begreppen saknar legala definitioner och syftet med de båda verksamheterna är att informationsinhämtning. Den enda formella skillnaden mellan en civil infiltratör och en informatör är polisens roll i förfarandet. Informatörsverksamhet innebär att polisen iklär sig en passiv roll i informationsinhämtningen. Polisen får varken påverka eller dirigera informatören i sin informationsinhämtning.⁷³ Av SPANARK-rapporten framgår det att distinktionen görs utifrån en objektiv granskning. Granskningen ska utreda om ett visst agerande har påverkats av uppmaningar från polisen.⁷⁴ Man kan därför dra slutsatsen att en informatör övergår till att bli en infiltratör i samma sekund som dennes handlingar dirigeras av polisen.⁷⁵ Denna otydlighet riskerar att resultera i olyckliga felbenämningar.

---

⁷³ Thörnström Demetriou (2012), s. 18

⁷⁴ Spanark-rapporten, s. 51

⁷⁵ Ibid, s. 48

Vidare har juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitet i ett remissyttrande påvisat att det finns flera fall då polisen valt att kalla infiltratörsverksamhet för informatörsverksamhet för att mer fritt kunna använda sig av infiltration som spaningsmetod och slippa undan de särskilda överväganden som annars måste göras. Genom denna felbenämning kommer polisen undan att beakta de allmänna principer för okonventionella spaningsmetoder som tidigare har berörts.⁷⁶

5.3 Polisiära lagöverträdelser

I samband med infiltrationsoperationer riskerar poliser att hamna i situationer där de tvingas att begå brott eller där de gör det i tron om att de har lagen på sin sida till följd av otydliga regelverk. Som tidigare nämnts finns det tre allmänna principer som ska iakttas i polisens arbete med okonventionella spaningsmetoder. En av dessa principer säger att polisen aldrig får begå en kriminaliserad handling för att kunna efterforska eller avslöja brott.⁷⁷ JO har emellertid vid två skilda tillfällen sagt att det är mycket svårt att föreställa sig ett scenario där en polisiär eller civil infiltratör vinner framgång i sitt uppdrag utan att visa att hen själv är villig att begå brott.⁷⁸ I polismetodutredningen konstateras det att om infiltratörer ska ges rätt att begå brott i sitt uppdrag måste detta komma till uttryck genom en uttrycklig lagreglering.⁷⁹ Några ytterligare undantagsregler har emellertid inte införts. I NJA 2006 s. 145 uppmärksammades att polismannen Olle Liljegren, Peter Rätz hanterare, begått brottsliga handlingar. Riksåklagaren överklagade hovrättens dom och yrkade att Liljegren skulle dömas för grovt vapenbrott och grovt brott mot lagen om brandfarliga och explosiva varor, alternativt för grovt tjänstefel. Liljegren hade vid ett flertal tillfällen innehaft tillståndspliktiga pistoler och automatkarbiner samt handgranater, trotyl och sprängpatroner. Liljegren invände att han arbetat i enlighet med för verksamheten allmänt vedertagna metoder som har godkänts av hans överordnade och att den som enbart följt en order knappast kan anses ha begått tjänstefel. HD anförde att det inte finns utrymme för polisen att begå sådana brottsliga handlingar som nu är aktuella. HD ogillade flera av åtalspunkterna men dömde Liljegren för dels vapenbrott då han innehaft tre tillståndspliktiga skjutvapen vid ett tillfälle, dels för tjänstefel efter att ha överlämnat ett automatvapen till en person som saknat rätt

---

⁷⁶ JURFAK 2011/31, s. 3

⁷⁷ Prop. 1983/84:111 s. 46

⁷⁸ JO 2008/09 s. 140 & JO dnr 1772–2007

⁷⁹ SOU 2010:103 s. 182

att inneha det. Inte bara visar rättsfallet på att det förekommer att polisen begår brottsliga handlingar under infiltrationsoperationer. Det visar också på att de gör det i tron om att det är tillåtet.

6 Analys och slutsats

Inledningsvis är det nödvändigt att återge uppsatsens definition på begreppet rättssäkerhet. Som jag konstaterade i avsnitt 4.3 är rättssäkerhet ett svårdefinierat begrepp. Det som kan konstateras är att rättssäkerhet innefattar ett krav på förutsebarhet hos rättsliga beslut. Rättsliga beslut ska ha stöd i lag och enskilda ska ha möjlighet att förutse hur en viss lag kan komma att tillämpas. Detta uppnås när rättsliga regler är utformade på ett klart och adekvat sätt för att därmed minska utrymmet för godtyckliga bedömningar. Generella regler som ger utrymme för godtyckliga myndighetsbeslut hämmar rättssäkerheten. Utöver detta krävs det självklart att staten faktiskt tillämpar dessa rättsregler korrekt. Individerna måste kunna lita på innehållet i rättsreglerna.

Infiltration är en polisiär verksamhet som används i syfte att uppdaga, utreda och förebygga brottslighet. Begreppet saknar en legaldefinition vilket inte är optimalt med tanke på de allvarliga risker som metoden är förknippad med. Det är önskvärt, av rättssäkerhetsskäl, att ha en tydlig definition av begreppet. Det som kan konstateras är att infiltration utgörs av informationssamlade verksamhet. Infiltratorerna kan i sin tur delas upp i civila och polisiära infiltratorer. Det som är avgörande för om ett visst förfarande ska betraktas som infiltration är att infiltratören tar sig in i en viss verksamhet och därigenom erhåller information. Det krävs vidare att interaktionen består i ett aktivt vilseledande från infiltratörens sida och att interaktionen har en viss tidsmässig varaktighet.

Något uttryckligt lagstöd för infiltrationsoperationer finns inte och verksamhetens ramar är otydliga. Man kan säga att lagstiftning på området lyser med sin frånvaro. Användningen av infiltration rättfärdigas med allmänna bemyndiganden i PL och verksamhetens ramar fastställs av vissa allmänt hållna principer som ska beaktas vid användningen av samtliga okonventionella spaningsmetoder. I 2 § p3 PL stadgas polisens brottsutredande uppgift. Den nu nämnda bestämmelsen berättigar polisen att bedriva spaningsverksamhet trots att det inte uttryckligen framgår av bestämmelsen ordalydelse. Det går att diskutera huruvida en sådan bestämmelse uppfyller kravet på förutsebarhet. Den säger inte heller något om när eller hur infiltrationsoperationer får bedrivas. I Sverige är det vidare så att polisen inte behöver något uttryckligt lagstöd för alla åtgärder som vidtas inom ramen för sitt arbete. 8 §

PL anses utgöra ett allmänt bemyndigande för polisen att bedriva infiltrationsverksamhet. Paragrafen ger uttryck för tre principer som ska genomsyra polisens arbete. Polisen får således enbart välja att använda sig av infiltration efter att ha beaktat behovs-, proportionalitets- och legalitetsprincipen. Utöver att principerna måste beaktas vid val av spaningsmetod måste de även beaktas fortlöpande under spaningsförfarandet. Bestämmelsen säger, till skillnad från 2 § p3 PL, något om när och hur infiltrationsoperationer är tillåtna. Behovs- och proportionalitetsprincipen i 8 § PL lämnar stort utrymme för godtyckliga bedömningar. Avvägningar som dessa principer ger upphov till gör det svårt för enskilda att förutse rättstillämpningen vilket inte är i överensstämmelse med ett rättssäkert samhälle. Utöver de vaga lagregler som PL ger uttryck för har fyra allmänna principer, som gäller för samtliga okonventionella spaningsmetoder, tagits fram. Dessa säger att polisen aldrig bör få; begå brott, provocera någon att begå en brottslig handling, av spaningsskäl underlåta att vidta föreskrivna åtgärder mot brott eller en för brott misstänkt person. Den sista principen säger att samtliga beslut att tillgripa en okonventionell spaningsmetod bör fattas av åklagare eller polis i chefsbefattning. Principerna har inte inkorporerats i någon lag utan endast i förarbeten och det går därför att ifrågasätta principernas faktiska betydelse. Principerna är emellertid klara och tydliga och bidrar i viss mån till en mer förutsebar rättstillämpning. Det har dock konstaterats att det förekommer att poliser begår brott under infiltrationsoperationer och således bryter mot en av principerna. Att regler och principer finns gynnar bara rättssäkerheten om de faktiskt följs.

Användningen av infiltration och den bristande lagregleringen är även förknippat med påtagliga risker och problem. För att nämna det självklara försätter sig infiltratören i en mycket utsatt position där hen riskerar att komma till skada. Det får anses vara allmänt känt att personer som tillhör den undre världen sällan uppskattar att personer i deras omgivning har kontakt med polisen. Peter Rätz är ett levande exempel på den direkta fara som infiltrationsoperationer kan resultera i. Det är mer än 17 år sedan Rätz avslöjades och han lever fortfarande med skyddad identitet och är hotad till livet. Vidare visar de två resningsärendena, NJA 2009 s. 435 I & II, på den svåra gränsdragningen mellan tillåten och otillåten provokation. Att väcka en brottslig vilja hos någon, så kallad brottsprovokation, är alltid otillåtet. Bevisprovokation eller att påverka en gärningsman avseende tid och plats för brottet är emellertid tillåtet under förutsättning att det är godtagbart med hänsyn till

omständigheterna i det enskilda fallet. Återigen lämnas utrymme för godtyckliga myndighetsbeslut. Det är tydligt att poliserna själva inte tycks veta var gränsen går och infiltrationsoperationerna riskerar därför att bryta mot art. 6 EKMR som stadgar var och ens rätt till en rättvis rättegång. Som tidigare nämndes saknas legala definitioner av såväl infiltrations- som infiltratörsverksamhet. Detta resulterar i en gränsdragningsproblematik då begreppen är mycket snarlika. Den enda skillnaden är att polisen intar en passiv roll i informatörers informationsinhämtning. Uppsatsen har belyst att det förekommer att polisen felaktigt påstår att de förhållit sig passiva i informationsinhämtningen för att på så sätt kunna kategorisera förfarandet som informatörsverksamhet och därmed komma undan att beakta de allmänna principerna för okonventionella spaningsmetoder. Av rättssäkerhetsskäl krävs en tydlig och förutsebar reglering på området för att undvika dessa felbenämningar. Det sista anmärkningsvärda problemet med infiltration är att poliser oundvikligen sätter sig i situationer där de tvingas begå brott. I de allmänna principerna för okonventionella spaningsmetoder konstateras det att en polisman aldrig bör få begå en kriminaliserad handling. Det är emellertid svårt att föreställa sig situationer då infiltratörer vinner framgång i sitt arbete utan att begå brottsliga handlingar. Rättsfallet NJA 2006 s. 145 visar på att det förekommer att poliser begår brott under infiltrationsoperationer och att de gör det i tron om att det är tillåtet. Om man drar slutsatsen att poliser bör få begå brott i sin tjänsteutövning måste det i min mening regleras i lag. Det är ytterst nödvändigt att medborgare i en rättsstat åtminstone kan få klara och tydliga svar på när en brottsbekämpande myndighet får begå kriminaliserade handlingar för att man överhuvudtaget ska kunna tala om ett någorlunda rättssäkert samhälle.

6.1 Slutsats

Syftet med uppsatsen har varit att utreda den okonventionella spaningsmetoden infiltration och dess reglering i Sverige i relation till kravet på rättssäkerhet i en rättsstat. Enligt min uppfattning är det svårt att hävda att begreppen infiltration och rättssäkerhet under den nu gällande ordningen går hand i hand. Det saknas uttryckligt lagstöd för användningen av infiltration vilket är problematiskt ur ett rättssäkerhetsperspektiv då det anses utgöra ett mycket viktigt rättssäkerhetsrequisit att myndighetsbeslut har stöd i lag. Användningen av infiltration och verksamhetens ramar utgår i stället ifrån allmänna bemyndiganden i PL och

allmänt hållna principer som slagits fast i förarbeten vilket gör det svårt att påstå att tillämpningen blir särskilt förutsebar. De allmänna bemyndigandena i 2 och 8 §§ PL kan knappast anses uppfylla kraven på att lagstiftningen ska vara utformad på ett klart och adekvat sätt. Att man rättfärdigar en arbetsmetod som infiltration med allmänna principer som lämnar stort utrymme för godtyckliga bedömningar anser jag vara anmärkningsvärt. Avvägningarna som behovs- och proportionalitetsprincipen ger upphov till, gör det svårt för enskilda att förutse under vilka omständigheter och på vilket sätt infiltrationsverksamhet får bedrivas. De allmänna principerna som gäller för okonventionella spaningsmetoder är förvisso klara och tydliga men det går att ifrågasätta vilken roll principer som inte har inkorporerats i någon lag, faktiskt spelar. Det har exempelvis konstaterats att det förekommer att poliser begår brott under infiltrationsoperationer och således bryter mot en av principerna. Rättssäkerheten gynnas inte av att enbart införa tydliga lagar och regler. Dessa måste även följas.

Avslutningsvis anser jag att kompletterande lagstiftning är nödvändig. Det är slående att området alltjämt är oreglerat trots att lagstiftningsbehovet har påpekats under många år. Med dagens reglering får polisen förstås ett större handlingsutrymme. Det är tänkbart att omfattande lagar och regler på området resulterar i begränsande möjligheter att använda sig av infiltrationsoperationer vilket kan missgynna brottsbekämpningen. Det är emellertid min åsikt att fördelarna väger tyngre än nackdelarna. Ett tydligt lagstöd bör finnas, med hänsyn till de risker och problem som metoden förknippas med.

7 Käll- och litteraturförteckning

Offentligt Tryck

Statens offentliga tryck

SOU 1984:15. Ekonomisk brottslighet i Sverige

SOU 2003:74. Ökad effektivitet och rättssäkerhet i brottsbekämpningen

SOU 2010:103. Särskilda spaningsmetoder

Propositioner

Prop. 1983/84:111. Med förslag till polislag m.m.

Prop. 1984/85:32. Om riktlinjer för det framtida arbetet mot ekonomisk brottslighet m.m.

Prop. 2013:14:110. En ny organisation för polisen

JO-utlåtanden

JO Dnr. 1772–2007

JO 2008/09 s. 140

Remissvar

JURFAK 2011/31 – Juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitet

Rikspolisstyrelsen

Arbetsgruppen angående spaning mot organiserad narkotikabrottslighet (SPANARK):
Narkotikaspaning och underrättelseförfaranden, C-420-6886/79, 1980/06/12

Arbetsgruppen angående spaning mot ekonomisk brottslighet (SPANEK): *Några synpunkter på spaningsmetoder, C-429-2295/78, 1979/05/25*

Åklagarmyndigheten

RättsPM 2007:04

Litteratur

Asp, Petter: *Straffansvar vid brottsprovokation*, Stockholm: Norstedts Juridik, 2001

Helmius, Ingrid: *Polisens rättsliga befogenheter vid spaning*, Uppsala: Iustus, 2000

Jareborg, Nils: *Prolog till straffrätten*, Uppsala: Iustus, 2011

Kleineman, Jan: *Rättsdogmatisk metod*, i: Nääv, Maria & Zamboni, Mauro (red.): *Juridisk metodlära*, upplaga 2. Lund: Studentlitteratur, 2018

Munck, Johan & Berggren, Nils-Olof: *Polislagen – en kommentar*, upplaga 14. Stockholm: Norstedts Juridik, 2021

Peczenik, Alexander: *Vad är rätt? Om demokrati, rättssäkerhet, etik och juridisk argumentation*, Stockholm: Fritze, 1995

Elektroniska källor

Frändberg, Åke: "Om rättssäkerhet." Juridisk tidsskrift nr 2 2000/01

Gustafsson, Ida: Peter Rätz: "Jag betalar ett högt pris", Aftonbladet, 2013-03-06 (senast uppdaterad: 2021-10-15)

<https://www.aftonbladet.se/nyheter/a/9moL9q/peter-raz-jag-betalar-ett-hogt-pris>

Knutson, Tom: "Informatörers och infiltratörers arbete väcker svåra frågor." Advokaten 82 nr 8 2016.

<https://www.advokaten.se/Tidningsnummer/2016/nr-8-2016-argang-82/informatorer-och-infiltratorers-arbete-vacker-svara-fragor/>

Åklagarmyndigheten, hämtad: 2021-11-09

<https://www.aklagare.se/ordlista/r/rattssakerhet/>

Övrigt

Byron Thörnström, Demetriou: *Infiltratörer och informatörer – rättssäkerhetens marodörer?* Examensarbete, Lund: Lunds universitet, 2012

P3-dokumentär: Peter Rätz: MC-infiltratören, Sveriges Radio, 10 mars 2013

8 Rättsfallsförteckning

Högsta domstolen

NJA 2006 s. 145

NJA 2007. S. 1037

NJA 2009 s. 435 I

NJA 2009 s. 435 II